

Necrologium of Dootboek van
Sint Lebuyns Kapittel

=====

nder een dootboek wordt als regel verstaan een op data bijgehouden reeks korte mededeelingen omtrent personen, die zich op een of andere wijze (b.v. door giften aan kerk of klooster) verdienstelijk hebben gemaakt. Het was gebruikelijk, dat deze levensberichten op sterftagedenkdagen in de kerk werden voorgelezen.

Het necrologium van het Lebuynskapittel is volledig bewaard gebleven en door Dumbar in zijn meergenoemd boek afgedrukt (bl. 256 - 409 deel I).

Als bron van ons geschiedsverhaal is dit doodenboek ook voor ons belangrijk. Het loopt ongeveer over de jaren 1300 tot 1550.

In de maand October vind ik het volgende opgeteekend:

VIII id. Benedictae Virginis. Amoris Confessoris Godelae Virginis.

Obiit Gozelinus Praepositus S. Salvatoris Trajectensis, qui dedit ecclesiae nostrae IX lib., quibus fratres addiderunt VII lib. u pro dictis XVI lib. decimas duorum domorum emerunt, unius in Hethen alterius in Kurtenhorst. In cujus aniversario Camerarius de curtibus providebit Canoniciis cum Vicariis, qui fuerint in vigiliis et missa animarum praesentes, de dictis decimis V mod. silig. Item de eisdem decimis II mod. ord. recipiend. ab Arnoldo Kurtenhorst in
x Raelthe. de

De dood van dezen Proost van de Utrechtsche S. Salvator-kerk (welke met de Deventer Lebuynus-kerk door nauwe banden verbonden was) viel op 8 October 1385.

Uit dit bericht blijkt dat Gozewinus bij testament en zijn broers bij leven 17 pond aan de kerk schonken, voor welk bedrag tienden gekocht werden voor een tweetal huizen (boerderijen?) één gelegen in Heeten (onder Raelte) en een ander in Kurtenhorst. De "rentmeester over de hofsteden" moest aan de kanunniken en vicarissen die op den sterfdag van Gozewinus de vigilies en de zielenmis bijwoonden een geldbedrag uitkeeren. Insgelijks moest uit deze tienden een bedrag ontvangen worden door Arnold van Curtenhorst te Raelte.

Deze aantekening in het doodenboek geeft aanleiding tot allerlei bespiegelingen.

Vooreerst blijkt eruit dat er in het jaar 1385 toen er in Deventer zelf een aantal Kortenhorsten woonden en daar ambten vervulden, een dorp of buurtschap bestond, dat Kurtenhorst genaamd was. (In het middeleeuwsch Nederlandsch worden volgens een brief van den Rijksarchivaris d.d. 16 Dec, 1941 de u en de o zeer vaak dooreen gebruikt.)

En verder staat vast, dat in Raalte een Arnold Kortenhorst woonde, die medegerechtigd was op den sterfdag van Gozewinus een deel der tienden uit de beide huizen te ontvangen. Het ligt voor de hand, dat de plaatsnaam Kortenhorst onder Raalte moet worden gezocht en dat Arnold naar die plaats was genoemd of omgekeerd.

Ik voor mij zie hierin een aanwijzing, dat reeds in de 14de eeuw de familie Kortenhorst zoowel in Raalte als in Deventer vertegenwoordigd was. Deze veronderstelling houdt niets verwonderlijks in, aangezien juist in de 13de en de 14de eeuw bij de ontwikkeling van den - ik mag wel zeggen "internationalen" - handel der Hanzesteden en de grote onveiligheid op het platte-land, de vermogende grondbezitters zich in de veilige ommuring der stad gingen vestigen. Trouwens het ontstaan der Overijsselsche steden is in het algemeen gesproken aan deze omstandigheden te danken of te wijten geweest. Het is zeer wel mogelijk, dat een deel eener familie op het land gevestigd bleef, terwijl een ander deel zich als kooplieden in de stad nederlieten. Het feit dat Werner - een tijdgenoot van den hiergenoemden Arnold - weidegraaf in Deventer was, zou eveneens op zijn landadelijken afkomst kunnen wijzen.

De naam Arnoldus (Arent) zullen we nog later in Deventer als voornaam van een Kortenhorst ontmoeten. Zij is in de familie tot den huidigen dag bewaard gebleven; ik kwam haar ook vroeger meermalen tegen.

Het lijkt mij een niet al te gewaagde veronderstelling aan te nemen dat Proost Gozelinus zelf tot de familie behoorde. Men zou dan deze figuur krijgen, dat Gozelinus en zijn broers (dat kunnen de reeds eerder genoemde Johannes en Werner geweest zijn) op hun twee bezittingen buiten Deventer een tiendrecht ten behoeve van de Lebuinus-kerk vestigden en dat een ander familielid n.l. Arnold, die een dezer landgoederen bewoonde b.v. als medegerechtigde op die boerderij schadeloos moest worden gesteld. Of was deze Arnold van Kurtenhorst te Raalte "Camerarius de Curtibus" (Rentmeester over de hofsteden) en kwam hem als zodanig een geldbedrag uit de tienden toe?

Het zijn niet meer dan veronderstellingen en zij berusten op geen enkel nader bewijs. Wie er lust toe heeft dit punt verder uit te pluizen, hij ga zijn gang!

Op den 2en Februari 1366 staat in het doodenboek aangeteekend: Anno domini M.C.C.C.L.XVI obiit Hermannus Katenhorst, qui dedit V lib et dantur de II jugeribus et II bund terrae Marcili in Nova Palude.

Ik kan niet uitmaken, of de naam Katenhorst identiek is met Kortenhorst, m.a.w. wij met een schrijffout te maken hebben. Deze laatste gissing lijkt mij - gezien de slordige wijze, waarop de Middeneeuwsche klerken met namen omsprongen - het waarschijnlijkst.

Het erf Katenhorst, meermalen genoemd in den inventaris van het archief van het kasteel Rechteren, ligt in de gemeente Hellendoorn, ten Oosten van die plaats aan de Regge.

In de Deventer annalen komt de naam Katenhorst verder niet voor.

Van meer gewicht is weer de vermelding op 10 Augustus 1364, luidende:

Anno domini MCCCL XIII Everhardus de Eza domicellus de Almelo et Beatrix eius uxor pro confraternitate et memoriis nobiscum habenda legaverunt in vero testamento pure propter Deum pro se et eorum pa-

rentibus, Hyldegunde de Wilp sorore, Waltero et Theodorico dicti Everhardi frateribus nobis Decano et canonicis et X Antiquis Vicariis X jugera IIII bund terrae in Parochia Wilpe in Aderbroek sita, dicta die Kortenhorst inter terram dominae de Wilpe ex una et dominae de Mermuiden parte altera cum eorum attinentiis universis.

Everard de Eza, uit Almelo afkomstig, en zijn vrouw Beatrix vermaakten bij testamentaire beschikking aan den Deken en aan de oude kanunniken en de tien oude vicarissen voor zich, voor zijn ouders, voor zijn zuster Hyldegunde uit Wilp en en voor zijn broers Wouter en Theodoricus een stuk land in Aderbroek onder de parochie Wilp, genaamd de Kortenhorst, gelegen tusschen het land van de Vrouwe van Wilp aan den eenen en van de Vrouwe van Mermuiden aan den anderen kant, met alles wat er bij hoort.

Hieruit blijkt, dat er ook onder Wilp aan de overzijde van den IJssel een stuk land was, dat Kortenhorst heette, toebehoorend aan de familie de Eza.

Tot zoover de vondsten, die bestudeering van het necrologium van het Lebuinuskapittel heeft opgeleverd.

====O====

HET ARCHIEF VAN HET HEILIGE GEEST GASTHUIS.

Door de goede zorgen van Mr. J. I. van Doorninck, archivaris van Overijssel, werd in 1878 bij de Erven J. J. Tijl te Zwolle de Catalogus der Archieven van het Groote (vroeger Heilige Geesten-) en Voorster Gasthuis te Deventer (1267-1815) uitgegeven.

In dezen catalogus is onder verschillende nummers, over een reeks van jaren verdeeld, de Kortenhorst-familie telkens weer terug te vinden.

Het Groote of Heilige Geest Gasthuis dankte volgens Dumbar zijn ontstaan aan een wet van Karel de Groote, waarin verordend werd: "Ook dit dunkt ons betamelijk en eerbiedigh, dat arme vromde gasten op verscheidene plaetsen gezette en geregelde vrye intrekken hebben".

Het oorspronkelijke "nachtsy" was gevestigd binnen de vesten aan den Brink, het brandde in 1321 tot den grond af (de meeste huizen uit dien tijd zullen wel uit hout opgetrokken geweest zijn) en werd in later jaren met geldelijke bijdragen uit Utrecht, Holland en Friesland in de Smedenstraat herbouwd, waar het thans nog staat, zij het dan ook, dat de bestemming gewijzigd is. Behalve arme reizigers nam het H. Geest Gasthuis ook arme inwoners van Deventer zelf op en wel voor het leven "in kost en drank". Door de milddadigheid van een Deventer burger daartoe in staat gesteld, kon de Magistraat omstreeks 1350 een twaalf-tal Franciscanessen onder den naam Gasthuis-nonnen en Bagijnen in het Geesten Gasthuis ter verzorging van de permanente en tijdelijke gasten aanstellen.

Het Bestuur van dit gasthuis werd in 1283 door de Magistraat opge-

dragen aan twee Burgers onder den naam van Officiales Hospitalis, thans Provisoren genaamd, aan welke men later den huispriester Amtman, later Rector geheeten, toevoegde.

Ik laat thans eenige der voornaamste nummers uit de catalogus volgen:

No. 305.

1434 Op sunte Jacobsavent eens heijligen apostels
(24 Julij)

Herman van Mekerem en Bernt van Werven, Schepenen in den Nijenbroecke, doen kond, dat Gaedert Goethijnt en Vrederic Johanssoen aan Jutte van Cortenhorst beloofd hebben, de geheele nalatenschap van Gaedert van Bommel voor haar als zijne weduwe jaar en dag te bewaren; als waarborglieden hierover verbinden zich ook Dirc van Ittersum en Herman Claessoen; krijgt Jutte hierin schade en maant zij de borgen, zoo zullen dezen in eene eerbare herberg te Nijbroek liggen en leisten, dagelijksche maaltijden eten als bij goede lieden gebruikelijk is en niet uit de herberg scheiden, voordat Jutte is voldaan.

Ik heb mij afgevraagd, waarom deze acte in het archief van het H.G. Gasthuis te vinden is en wat Jutte met het Gasthuis uitstaande had.

De transactie, die op denzelfden dag ten overstaan van den rechter in den Nijenbroek Johan Wolterssoen en de beide reeds genoemde Schepenen werd afgewikkeld, doordat de borgen bezit namen van de nalatenschap van Gaedert van Bommel, had blijkbaar ten doel, Jutte te onthefven van de zorg over het beheer van haar goederen. De acte spreekt van "bewaren".

De borgen konden eventueel door gijzeling in een eerbare herberg tot nakoming van hun verplichtingen uit de borgtocht voortvloeiend gedwongen worden.

Het lijkt waarschijnlijk, dat Jutte in haar weduwenstaat aan het H.G. Gasthuis een deel van haar vermogen heeft vermaakt om zich aan een bepaalde taak te wijden. Ik kom daarop nog uitvoerig terug.

De naam van Jutte's echtgenoot van Bommel komt in den catalogus nog vele malen voor. Gaedert of Gaedert woonde in het jaar 1415 in de Noordenbergstraat te Deventer (zie no. 198 H.G.).

Eerst in 1645 verschijnt (no. 1505 H.G.) de naam van Bommel weer in de acten van het Gasthuis.

Adriaen van Bommel beleent dan ten behoeve van den Provisor van het H.G.G. "het erven en goed van Averenck of de Hombrake" in het kerspel Twello.

Tot het jaar 1793 verschijnt deze leen op geregelde tijden in de boeken van het gasthuis. In laatstgenoemd jaar heet het in leen gegeven erf "Averenck of Hombrake" in het ambt van Voorst, kerspel Twello, als een Overijsselsche of Stichtsche leen.

In den loop dezer jaren is de familie van Bommel blijkbaar in den adelstand verheven of is haar adel erkend. In 1682 wordt de naamdrager genoemd Johan van Bommel tot Bommel, Heer van Beuckelaer (no. 1566 H.G.), maar in 1704 heet Adriaen baron van Bommell tot Bommel, Heer van den Beukelaer. Zoo blijft het tot 1759, als wanneer de naam luidt: Johan Boldewijn Baron van Bommel, Heer tot Bommel, Ebbelink, Beukelaar enz. (no. 1716). In 1763 komt de naam Voorst zich bij deze titels voe-

gen met als slot: "Stadhouder der leenen van het huis Beukelaer".

De laatste aantekening uit het jaar 1793 (no. 1792) spreekt van Jan Adriaan Baron van Bommel, Heer van den Beukelaar en het Holthuys. Het geslacht van Bommel is als uitgestorven te beschouwen, de naam komt noch bij Vorsterma van Oye, noch bij Rietstap voor.

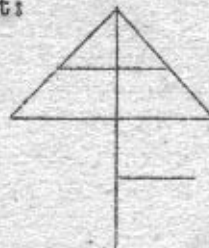
Na dit klimpartijtje in den stamboom van Jutte Kortenhorts man vervolg ik mijn rondgang in den catalogus en dan ontmoet ik op no. 531 gedateerd 1458 op eerste Georgius avent (22 April) voor het eerst Arent (Arnold) van Cortenhorst.

De Rechter en Schepenen verklaren bij acte, dat Arent van Cortenhorst erkend heeft aan zijn zoon Dirck schuldig te zijn wegens geleend geld en verdiend loon 500 gouden keurvorstelijke rijsche guldens en 6 pastul. guldens, te betalen op S.Marten, waarvoor tot onderpand gegeven is een hoeve lands in de Nijbroek met huis en hof en nog 10 hont land en een jaarrente van 3 R. gl. uit het lard van Alijt ter Bruggen.

In 1463 is Alijt gehuwd met Herman Hendrixsoen, bij welke gelegenheid Arent Kortenhorst (aldus wordt nu zijn naam gespeld) het land in de Nijenbroeke aan Herman verkoopt.

Ik vermeld speciaal deze acte van 9 Augustus 1463, omdat aan dit stuk het zegel van den verkooper, Arent Kortenhorst, is gehecht.

Aldus zegelde Arent Kortenhorst:

Aan dit soort wapens, teekens of huismerken wijdden "Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel" (tweede deel, 4e Aflevering) ¹⁾ een belangwekkende uiteenzetting, waaraan ik hieronder het een en ander ontleen.

De schrijver, Mr. J. I. van Doorninck, provinciaal Archivaris, heeft uit de charters van het oude H. G. Gasthuis alle voorhanden zegels - waaronder dat van Arent Kortenhorst (no. 61) - afgeteekend. Van Doorninck zegt, dat de meeste van de in het archief aanwezige zegels Schepenzegels en dus zoo al niet van adellijke personen - hetwelk niet zelden het geval is, want de adel kwam in de stedelijke regeering vrij talrijk voor - dan toch aan patricische familiën. De zegels van adellijke zoowel als van niet adellijke personen zijn in de 14e eeuw vooral zeer eenvoudig en bevatten bijna alle eene letter of een zoogenaamd huismerk. Zoodoende zijn vele der in van Doornincks studie afgebeelde zegels tevens eene bijdrage tot de kennis der Overijsselsche huismerken.

Uit de verzameling dezer teekens blijkt, dat het oudste dateert uit het jaar 1337 en het jongste uit 1724. In de 14de eeuw kwam het gebruik van zegels blijkbaar zelden voor, eerst in de 15e eeuw wordt het zegelen regel.

Volgens een mededeeling van Dr. C. Wilkenhuis, archivaris te Deventer, kan het zegel van Arent Kortenhorst een monogram betekenon, be-

¹⁾ Zwolle, de Erven J. J. Tijl, 1875.

staande uit deze twee onderdeelen:

A.F.(K)

maar dat is - aldus Dr. Wilkenhuis - niet meer dan een veronderstelling. Men zal het zegel dan aldus moeten ontleden:

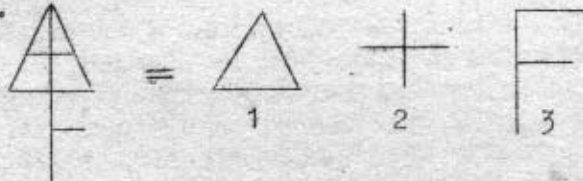
In deze teekening staat dan in de K één streep te veel.

Er bestaat echter een veel interessanter uitleg van het zegel van Arent Kortenhorst. J.F. Overwijn schreef in 1940 een boekje over huis- en grafteekens. De schrijver tracht aannemelijk te maken, dat dit soort hiërogllyphen, runen, figuren en symbolen tot de oudste overleveringen van het voorgeslacht te rekenen zijn: zij dateeren uit een periode van zeker 10000 jaren voor onze jaartelling en zijn dan ook internationaal. In ons land en ver daarbuiten is sprake van oeroude Keltische, Grootfriesche en Etruskische figuren uit den tijd der Maya's, het moeder-volk.

Het spreekt vanzelf, dat ik mij na lezing van het suggestieve werkje tot den auteur heb gewend met verzoek ons Arent-teeken te vertalen. De Heer Overwijn heeft mij uitvoerig geantwoord en merkt om te beginnen op, dat deze huisteekens - ook het onze - een erfstuk zijn uit oeroude overlevering. De oorspronkelijke, de oude beteekenis is door de eeuwen heen afgesleten en verloren gegaan, maar de geslachten hielden ze in eere, omdat zij religieuze hiërogllyphen waren der vaderen.

Maar laat mij liever de Heer Overwijn zelf aan het woord laten:

"Wat betreft het opgegeven teeken, moet ik even wat boud zijn en zeggen, dat de verklaring uit de naamletters zuivere fantasie is. De zaak zit veel dieper. Het teeken is zuiver Keltisch, d.i. Maya-Keltisch.

- Ad 1) Het bekende internationale vóór-Christelijke teeken voor:
"Mijn (de) geest is ten hemel (omhoog) gericht;
Ad 2) God zelf genomen als wonende in de natuur (de natuur doorwonnende). Heeft met het Christelijke Kruisteeken niets te maken, het is lang vóór Christus gebezigd.
Ad 3)

3a is afgeleid van 3 d.

In 3d is de algemeene vrouwelijkheid, later ook het teeken voor "vrome vrouwe". In Egypte de horizon, waaruit de zon geboren wordt (dus vrouwelijk symbool).

Elke en alle strepen dóór een hiëroglÿph heen duiden op overlijden, afsterven.

Het lezen geschiedt van onderaf aldus:

leest men en dat luidt:

"Vrome vrouwe overleden - in Gods natuur opgenomen - de geest ten hemel gericht".

Zetten wij dit om in moderne bewoordingen en loopende tekst dan verkrijgt men:

"De geest ten hemel gericht, is deze vrome vrouwe in Gods schoot opgenomen".

De schrijfwijze F voor \neq is een verkorte hiëroglÿph, zooals bijv. het Egyptisch er vele kent.

Er is dus toentertijd (1462) een zeer belangrijke, dus de stammoeder gestorven (of vóór 1462, bijv. algemeen in 1400) en dat was natuurlijk de zeer logische aanleiding om het stamteeken op haar te refereeren".

Tot zoover mijn briefschrijver. Het spreekt wel vanzelf, dat ik na kennisname van deze verklaring van Arents teeken aan Gutta Kortenhorst, van wie ik zoo aanstonds zal spreken, moest denken.

Zij leefde - denk ik - van 1410 tot 1480. In het jaar 1462 zal zij ruim 50 jaren oud geweest zijn. Zooals nog later in deze Kroniek beschreven zal worden, was Gutta Kortenhorst een zuster "des gemenen levens" - volgeling van Geert de Grootte geworden. En nu opper ik de veronderstelling, dat Arent Kortenhorst het oude teeken gebruikte om zijn familielid Gutta te eeren, zoodat dan haar "opgang in God" in overdrachtelijken zin dientte worden opgevat.

Ik deelde mijn ontdekking aan den auteur van het boekje mede, die mij prompt antwoordde, dat dit voor de zooveelste keer bewees, dat zijn theorie correct is en dat hij inderdaad de juiste sleutel bezit.

Eenigszins wantrouwend tegenover de mij volkomen onbekende wetenschap der verklaring van hiëroglÿphen, vroeg ik de Heer Overwijn: "Hebben onze 15de eeusche vaders nog den diepen zin der huis- en familietekens begrepen, zoodat zij deze bij bijzondere gebeurtenissen te voorschijn brachten?"

Hierop antwoordde mijn deskundige:

"Begrijpen is het woord niet, omdat men er geen heldere voorstelling van had. Wel waren er enkelen, b.v. Jan Haroks in Enkhuizen (17e eeuw), die in de beide Enkhuizer kerken vermoedelijk een goede 500 of meer hiëroglÿphen in de vloeren heeft gebeiteld (of groote grafteekens), die in het algemeen wisten: "bij dit sterfgeval passen die en die hiëroglÿphen, bij dat deze of gene", maar veel meer toch niet. We hebben hier eenvoudig te doen met 'n stille overlevering, die er nog in onze taal over zijn en die het hebben uitgehouden tegen de germaniseering, misschien een 8 à 9% van den totalen taalschat. Ook dit verschijnsel kan men niet als een bewust

proces aanmerken, maar als onbewuste, taaië volksoverlevering, die - de hemel zij geloofd - aan de geleerden en schoolmeesters zijn ont-snapt, anders waren ze zeker naar de diertaal gerelegeerd, waarin er nu reeds vele zijn verhuisd, een feit, dat mij persoonlijk bedroeft".

Ziehier wat ik over het zegel, waarvan Arent Kortenhorst zich in 1463 bediende, weet te vermelden.

Wanneer ik Overwijns theorie vergelijk met van Doornincks zegelvondsten uit het archief van het oude Heilige Geesten Gasthuis te Deventer, dan treft mij, dat blijkt, hoe dezelfde personen - b.v. de van Ittersums - zich bedienen van vele varianten, waaruit van Doorninck niet verder komt dan tot "de meest onbepaalde willekeur" te besluiten. In Overwijns opvatting is echter van geen willekeur sprake, immers: een oud geslacht kon zeer wel de beschikking hebben over een aantal hiëro-glyphen, welke het in verband met bijzondere familie-gebeurtenissen be-zigde.

Onze familie heeft Arents zegel als familiewapen geadopteerd en dit heraldisch omgezet in het sterrenbeeld "de Arend" en koos als wapen-spreuk: "Ter nidum tectas", de sociale woorden, waarmede de ten strijde trekkende Romeinsche consul van zijn ambtgenoot, die ter bescherming van de Staat in Rome achterbleef, placht afscheid te nemen. In deze spreuk is het Katholiek (Roomsch) karakter der familie zoowel als het woord "horst" = nest gesymboliseerd.

Zonder twijfel moeten er ook van Werner Kortenhorst zegels bewaard zijn gebleven. Wie tijd en geduld heeft, moet dat maar eens gaan onder-zoeken. De cameraarrekeningen van Deventer tijdens het schepen- en raadschap van Werner zijn helaas niet in een catalogus gedrukt. Zij zullen dus in het archief nagezocht moeten worden. Hetzelfde geldt ook voor Heer Diederick Kortenhorst.

Ik kom nu terug op den inhoud van het charter van 22 April 1458. Het betreft hier een schuldbekentenis van Arent Kortenhorst aan zijn zoon Dirck wegens geleend geld en verdiend loon door borgtocht (hy-potheek) gewaarborgd.

Welke verhoudingen achter deze transactie schuil gaan en wat het H.G.Gasthuis ermee uitstaande heeft gehad, ontgaat mij. Wellicht wa-ren de in het charter genoemde erven eigendom van het H.G.Gasthuis of had deze instelling daarop een tiendrecht. Als deze veronderstel-ling juist is, dan zou daaruit blijken, dat Arent Kortenhorst een der begunstigers van deze sociale inrichting is geweest.

Dezelfde opmerking is te maken over het charter van 19 Jan. 1486 en over dat van 13 Maart 1488, waarbij Geert Henriksen en Griet, diens vrouw, aan Derick Kortenhorst $\frac{1}{2}$ R.gl. per jaar, die zij hadden uit een erve en huis aan de Schilt bij de Noordenbergpoort verkocht hebben (nos. 630 en 718).

Was deze Derick (ik merkte reeds op, dat deze voornaam in allerlei schakeeringen door de eeuwen heen onafscheidelijk met dien van Kortenhorst verbonden is) de zoon van Arent, van wie in de acte van 22 April 1458 gesproken wordt? Dezelfde Derick had een jaar te voren op 21 Mei 1485 een soortgelijken koop gesloten ten aanzien van een erve en huis op den hoek van de Noordenbergstraat tegen de Doelpoort (no. 707).

Vorder vind ik vermeld:

No. 708 H.G.

1485. Des dages nae decolitationis Johannis baptiste
(30 Aug.)

Willem den Coek en Willem Krijt, Schepenen, verklaren, dat Willem van Averenck Camerer voor Schepen en Raden bewezen heeft, namens de stad verworven en op de openbare wijntaveerne, bij brandende keerse, naar Stadsrecht vercocht te hebben aan Derick Kortenhorst een erve en huis aan het Schild bij de Noordenbergpoort, tusschen Johan ten Berchuijs en Thonis Mandemaker, en dat Derick daarvoor betaald heeft 12 schellingen onverjaarde rente en 1 tacok wijns met regt daarop gegaan.

Om niet al te uitvoerig te worden, vermeld ik zonder meer nog een charter van 2 Maart 1492 (het jaar, waarin Columbus Amerika ontdekte), waarin Derick wederom als crediteur optrad. Ongetwijfeld verkeerde de familie ook op 't eind van de 15de eeuw in goeden doen.

Na 1492 vinden we 21 jaar later den naam Kortenhorst weer in den catalogus terug. Het blijkt dan, dat in de Rekeningen van het H.G. Gasthuis als provisor voorkomt Mr. Dirck Cortenhorst en wel van St. Wilbrordusdag 1513 tot Wilbr. 1526. Ik heb in het jaar 1943 deze rekeningen door bemiddeling van den bibliothecaris der Tweede Kamer ter inzage gehad.

Hoewel deze afrekeningen in verschillende boekjes opgeteekend, duidelijk geschreven waren, kon ik uit onbedrevenheid in het ontcijferen van het Gothische letterschrift er toch moeilijk uit wijs worden.

Ik noteerde alleen den titel der rekeningen:

Computationes M. (agistri) Theoderici Cortenhorst qui extremi clausit die anno dm. 1529 ipsa die nativitatis Mariae / huic sussectus fuit M(agister) Gerardus Noewel.

Uit het jaar 1529 valt op te maken, dat Mr. Derick niet tot 1526, maar nog drie jaar langer provisor is geweest.

De eerste vraag, die beantwoord moet worden, is, of wij hier met denzelfden Derick te doen hebben, dien we reeds in het jaar 1458 als zoon van Arent ontbet hebben? Tusschen 1458 en 1513 liggen 55 jaren, zoodat we verstandig zullen doen met aan te nemen, dat Mr. Derick de zoon was van den Derick Arentszn. Laten we het daar maar op houden. Het blijkt, dat de Kortenhorsten niet alleen weldoeners van het H.G. Gasthuis zijn geweest, maar dat zij - wellicht op grond daarvan - ook met het bestuur belast werden.

Dat deze jonge Derick, die den meestertitel voerde, een voornaam man is geweest, blijkt ook hieruit, dat hij in een charter van 24 Mei 1514 "Heer" Derick wordt genoemd. Hij was bovendien Vicarius der S. Lebuinuskerk (acte van 10 Dec. 1518 no. 866).

Het vicariaat van de St. Lebuinuskerk was in die dagen belangrijk, immers hij vervangde den Proost van het Darenter kapittel bij het beheer der kapittelgoederen. Dr. M. Schoengen deelt in het Overijsselboek (blz. 500) nog het volgende mede:

"De vicaris of officiaal was belast met de administratie der proostdijgoederen en het tenuitvoerbrenge van de daarmede

gen wij besluiten uit het feit, dat, toen Paus Paulus III in 1535 de procecdij van Deventer aan Erasmus van Rotterdam aanbod, de jaarlijksohe inkomsten op de aanmerkelijke som van 600 goudgulden werden geschat.

De officialen namen de plichten waar van de proosten als aartsdiakenen van Salland en Twenthe en waren als zoodanig voorzitters der geestelijke rechtbanken van Deventer en Oldenzaal".

Het spreekt vanzelf, dat in de jaren van zijn bestuur over het H.G. Gasthuis Mr. Derick vele malen in den catalogus van dit huis wordt genoemd (zie de nummers 863, 866, 870, 871, 872, 879, 881, 882, 883, 884, 885, 887, 889, 895 en 900). Zijn naam en titels werden in die stukken verschillend geschreven en genoemd: Heer Derck Provisor; Dirk Cortenhorst Vicarius der S. Lebuinuskerk en Provisor; Mr. Dirick Kortenhorst, Priester; Mr. Derick Kortenhorst en Mr. Derck Kortenhorst, Priester en Provisor. De meeste keeren wordt hij Mr. Derick Kortenhorst genoemd.

Het laatste komt zijn naam als Provisor voor in de acte van 26 Februari 1529 (no. 900). In dat charter wordt gezegd, dat Mr. Derck Kortenhorst onder getuigen voor den rechter te Deventer verklaart, dat toen Hertog Philips van Bourgondië voor Deventer lag, op de hofstede, waarop Derck op den Bijvanck plagt te wonen, Willem Snijder en niet iemand anders eigenaar was en dat die hofstede door het H.G.G. gekocht was van zaliger Johan die Heijdens erfgenamen. Blijkens no. 1693 was de Bijvanck in Twello gelegen.

In het jaar 1529 of in 1530 is deze Derck Kortenhorst overleden. Dat blijkt uit een charter van 26 Augustus 1530, waarin opnieuw sprake is van het geschil tusschen het H.G.G. en Arnt de Heijden over het eerstgenoemde stuk grond en waarin op 't slot vermeld stond, "dat zij voorts in den bestedigenden Registeren van het H.G. vinden, dat die 8 el laken en 2 ggl. door zaliger D. Kortenhorst ook deugdelijk voldaan zijn".

Het is tenslotte interessant de vraag te beantwoorden, op welke wijze deze Derick den meestertitel in het kanonieke recht kan hebben verkregen. Niet onwaarschijnlijk heeft hij te Perugia in Italië het collegium "Domus Scholarium Sancti Gregorii", later kortweg "Sapienza" genoemd, bezocht. Aan Dr. Schoengens bijdrage in het boek Overijssel ontleen ik omtrent de stichting van dit college wat nu volgt:

"Kardinaal Nicolaas de Caputiis, Proost van St. Lebuinus stichtte bij oorkonde van 20 September 1362 dit college, voor 40 jongelieden. Zes plaatsen waren bestemd voor de hoogere studie der godsgelerdheid, 34 voor die van het kanunnieke recht. Van deze laatste stonden twee beurzen te vergeving van den bisschop van Utrecht. Een der bursisten zoude uit Utrecht, de andere uit de stad Deventer of de omtrek ervan zijn. Tot in het jaar 1561, dus gedurende twee eeuwen, hebben de Deventenaren geregeld hun zonen naar Perugia gestuurd om daar uit de fondsen van een der proosten van het St. Lebuinus-kapittel tot bekwame juristen te worden gevormd".

Het feit, dat Mr. Derick tot vicaris officiaal van het kapittel werd benoemd en als zoodanig president der kerkelijke rechtbank was, zou een aanwijzing kunnen zijn, dat hij als student een beurs voor het Collegium te Perugia heeft gekregen. Deze cursus duurde zes jaren.

Eerst in het jaar 1557 prijkt opnieuw de naam Cortenhorst in de registers van het H.G. Wederom heet deze naamdrager Derick; hij treedt op als member (voogd) voor Eefsche op ten Schilt (no. 1058), als hoedanig hij nogmaals op 18 November 1560 (no. 1077) gecemd wordt.

=0=

GUTTA CORTENHORST

Tot slot van het geschiedverhaal der Deventer Kortenhorsten kan ik nog een merkwaardige persoonsbeschrijving geven van een vrouwelijk lid der familie: Gutta Cortenhorst. Volgens mijn collega-lid der Tweede Kamer, Dr. Moller, is de in Saksische streken voorkomende naam Gutta dezelfde als Jutta. Jutta is een afkorting van Judita of Judith. In Utrecht heet een straat de Juttestraat.

De naam Jutte Kortenhorst noteerde ik reeds uit het charter no. 305 van het jaar 1434, voorkomend in den catalogus van het Archief van het Heilige Geest Gasthuis als vrouw van Gaedert van Bommel.

De bovenbedoelde beschrijving van Jutte of Gutta Kortenhorst is afkomstig van den zeer bekenden Duitschen humanist Johannes Butzbach, een tijdgenoot van Desiderius Erasmus (+ 1466 -- 1536) 1).

Zooals bekend, bezocht Erasmus de Kapittelschool te Deventer (met een onderbreking) van 1475 tot 1484. Het moet op 't laatst van die periode geweest zijn, dat de beroemde Nederlandsche humanist, ongeveer 18 jaar oud, met Butzbach in aanraking is geweest. Hun gemeenschappelijke leeraar was Alexander Hegius. De Latijnsche school te Deventer was wereldberoemd, Tusschen haar opkomst en de vermaardheid der stad als centrum van een nieuwen vorm van geloofsbeleving, door Geert de Grootte (tijdgenoot van Werner Kortenhorst) gegrondvest, bestaat zonder twijfel een eng verband.

De Broeders en Zusters van het Gemeene Leven, voor zoover zij zich niet bij een kloostergemeenschap hadden aangesloten, leefden als leeken op het voorbeeld van hun grooten voorganger en weldoend te midden van de burgers der stad.

"De Zusters -- aldus prof.dr. Titus Brandsma O. Carm. 2) -- zochten de middelen van haar bestaan niet zoozeer in het afschrijven van boeken, voor de Broeders de hoofdbezigheid, al kwam daar spoedig het geven van onderwijs en vooral het houden van internaten van scholieren bij; de vrouwen verrichtten thuis vooral spin- en naaiwerk en verhuurdten zich ook voor huiselijke bezigheden in de stad en in de omgeving".

Een eeuw later had de vrouwenemancipatie echter reeds zoover door-
gewerkt, dat eenige Zusters zich niet meer uitsluitend met huiselijken arbeid bezighielden, maar zich actief gaven aan den arbeid der moder-

- 1) Over hetgeen volgt over Joh. Butzbach heb ik via Dr. Cassianus Heutzen O.F.M. den bekenden geleerde Dr. Bonaventurus Kruitwagen O.F.M. mogen consulteeren.
- 2) Verslag Geert de Grootte's Geboortedagviering, 16 October 1940, blz. 13.

ne devotie door een heilig, streng en verstorven leven te leiden (hierin het voorbeeld van Geert de Grootte volgend) door jonge studenten te beschermen, financieel en moreel te steunen en door zelf een diepe studie te maken der Heilige Schriften.

Gutta Kortenhorst behoorde volgens de beschrijving van den later Benedictijn geworden Butzbach tot dit type van verlichte, geleerde en heilige vrouwen.

Butzbach liet een in het Latijn geschreven uitvoerig relaas na van zijn wonderlijk bevoegen leven, waarin hij ook aan zijn Deventer tijd eenige bladzijden wijdt.

Een excerpt van dat groote boek (Makrostoma de laudibus genaamd) is onder den titel "Des Johannes Butzbach Wanderbüchlein, Chronika einer fahrenden Schülers" bij de Insel-Bücherei (no. 26) verschenen in de Duitsche vertaling van Dr. D. J. Becker.

Hier volgt de passage uit dat boekje, die op Jutte betrekking heeft: (noot blz. 87. 10. kapittel):

"Butzbach wohnte das erste Dreivierteljahr bei der Jungfer Guda Kortenhorff. Diese führte ein stilles, ganz den Werken der Frömmigkeit und Nächstenliebe gewidmetes Leben. Sie übte die strengste Abtötung; je strenger sie gegen sich selber war, desto milder und liebreicher war sie gegen arme hilfsbedürftige Mitmenschen. Besonders betätigte sich ihre Nächstenliebe an armen Schülern, die sie in ihr Haus aufnahm und sonst in jeder Weise unterstützte. Am liebsten nahm sie solche auf, welche die Absicht hatten, später in den Franziskanerorden oder in den neureformierten Orden des heiligen Benedikt einzutreten. Als sie starb, vermachte sie ihr Haus, Gerät und Vermögen zu einem Hospiz für dürftige auswärtige Studierende. Neben solchem heiligen Leben rühmt Butzbach an seiner ehemaligen Wohltäterin noch deren feinen Verstand und wunderbares Gedächtnis. Die Predigten, welche sie hörte, behielt sie Wort für Wort auswendig und als einst ein berühmter Redner, der Minderbruder Dietrich Kölde x), in Deventer gepredigt hatte, war sie nachher bei Tisch imstande, fünfzig verschiedene Stellen aus der Heiligen Schrift und den Kirchenvätern, welche in der Predigt vorgekommen waren, der Reihe nach ohne den mindesten Anstosz zu wiederholen. Dabei war es ihre süzeste Freude, in der Heiligen Schrift zu lesen und zu betrachten".

Een origineel afschrift van het handschrift van Butzbachs Makrostoma (dat de bouwstoffen voor het Wanderbüchlein leverde) berust in de bibliotheek te Bonn. Ik heb door de vriendelijke bemiddeling van den Bibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage dat boek zelf kunnen raadplegen en de twee pagina's (fol. 32), waarop het aankomt, kunnen laten fotografeeren.

Vooreerst is mij gebleken, dat de bewerker van Butzbachs levensloop de naam van Gutta foutief heeft overgenomen.

In het handschrift heet zij "Gutta", niet "Guda" Kortenhorff en niet "Kortenhorff". Het is duidelijk, dat of Butzbachs copist bij ver-gissing "ss" inplaats van "st" heeft geschreven, of dat Butzbach zelf, op den klank afgaande, den naam onjuist heeft gespeld. We kunnen in elk geval wel met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aannemen, dat onze vrome en savante Jutte tot de familie heeft behoord.

x) Volgens p. Kruitwagen wordt bedoeld de bekende Franciscan Theodoricus a Monasterio (Dirk Coelde van Münster) in 1515 te Leuven overleden.

Daarvoor pleit vooreerst de voornaam, maar - en dat is de hoofdzak - vooral het feit, dat de naam Kortenhorst vanaf het begin der 14e eeuw in Deventer ononderbroken bekend is geweest en niet op zichzelf staat.

De beschrijving door Butzbach zelf van zijn weldoenster gegeven is veel uitvoeriger dan die van het Wanderbüchlein. Ik zal den Latijnschen tekst in dit familierelaas, dat ook voor niet-Latinisten geschreven wordt, niet letterlijk opnemen en mij bepalen tot eenige aanvullende bijzonderheden.

"Toen zij gestorven was en haar kleedij verwisseld werd voor de doodenwade, kwam men tot de ontdekking, dat zij een dikke, breede ketting om haar lendenen en een zeer ruw geitenharen kleed op haar bloote lichaam droeg; bovendien had zij onder haar bed drie roeden, waarmede zij gewoon was zich te kastijden.

Zij voerde met haar leerlingen-gasten heilige gesprekken, droeg het Evangelie van Christus in haar hart en had zich den H. Franciscus (wiens leven en leer zij in alle nederigheid en liefde door passende oefeningen trachtte na te volgen) tot bijzonderen patroon gekozen. Maar ook de zeer Heilige Benedictus (onzen Heilige) vereerde zij met groote aanhankelijkheid.

Verder bejegende en ondersteunde zij scholieren, die in de orde wilden treden (Butzbach voegt eraan toe: "Ik spreek uit ervaring") dagelijks met wonderlijk groote gunsten. Daarvan is ook getuige de eerwaarde heer Fredericus Rudeshem, thans abt van het klooster van den H. Johannes in "Rickangia", dien zij God en den H. Benedictus ter eere gedurende drie rijke jaren op haar kosten in de gelegenheid heeft gesteld in de letteren te studeeren.

Toen eens Franciscus' leven ter sprake kwam en hoe deze Heilige melaatschen kuste - wat de jonge scholieren met afschuw vervulde en hen deed zeggen, dat wel nooit iemand zich vrijwillig daartoe leenen zou - toen antwoordde zij: "O, jongens, zegt dat toch niet! Ik heb zelf een dame gekend, in deze stad opgevoed (zij bedoelde natuurlijk zichzelf), die herhaaldelijk eenige van de afschuwelijkste leprozen bij zich in huis nodigde, ze opbeurde en wiesch en het als het grootste genot beschouwde om in navolging van dezen heiligen de wonden van deze dodzieken de kus des vredes te geven".

Dan volgt het verhaal van het fenomenaal geheugen en het fijne intellect van deze vrouw.

Butzbach besluit zijn verhaal omtrent deze merkwaardige vrouw, waaraan hij nog eenige bijzonderheden omtrent de sobere levenswijze van de priores van het klooster op het Rolandseiland toevoegt aldus:

"Laten de gebaarde en gespierde monniken deze voorbeelden in de ooren knooopen en van schaamte blozen, en erdoor geschokt worden, zij, die voorwenden, dat in onze dagen het handhaven van den heiligen regel absoluut onmensschelijk en bijna onmogelijk in practijk te brengen is".

Deze Jutte Kortenhorst - mag ik haar de familie-heilige noemen? - is als een typische figuur uit Geert de Groote's school te beschouwen: een vrouw, die allereerst door haar voorbeeld van versterving en verzaking van het aardsche de van den christelijken levenswandel ontaalde

laat-middeneeuwers, priesters en leeken tot de zuivere beleving van het Christendom wilde terugbrengen.

Evenals Geert de Grootte was Gutta van oordeel, dat verspreiding en verdieping der gewijde wetenschap een bij uitstek geschikt middel was tot zedelijke verheffing van den mensch. In dien zin kan men Gutta dan ook een humaniste noemen.

De vermelde bijzonderheden omtrent haar ascetische levenswijze klinken in moderne ooren wellicht afstootend, maar in de middeneeuwen, toen de heiligen er niet tegen op zagen groote maatschappelijke kwalen met groote middelen te bestrijden, was de handelwijze van Gutta niet ongewoon. Van Geert de Grootte zijn nog wel "erger" practijken bekend. We moeten deze devoties zien als uitingen van het absolute compromisslooze in de geloofsbeleving, die tegen zelfvernietiging niet opzag.

In het boek van Huizinga "Herfsttij der Middeleeuwen" kan de weetgierige lezer een boeiende beschrijving lezen van het hartstochtelijk karakter der volkszedes in die dagen, van het fanatisme der toemellooze cupiditas en van de excessen der ascese daartegenover.

Gutta Kortenhorst, de rijke en geleerde dochter uit een oud Deventer geslacht van regenten en kooplieden, moet, evenals Geert de Grootte onder gelijke omstandigheden, door haar optreden wel een hevige sensatie teweeg gebracht hebben.

Deze beroering zal nog grooter geweest zijn, indien mijn veronderstelling juist is, dat deze Jutta Kortenhorst dezelfde vrouw is, die in 1434 (Chartor 305) als weduwe van den vermoedelijk toen reeds adellijken heer van Bommel haar geheele fortuin aan Goedert Goetkijnt en Vrederic Johanssoen in bewaring gaf onder borgtocht van Dirc baron van Ittersum en Herman Claessoen.

Wat de jaartallen aangaat kan mijn veronderstelling juist zijn. In dat geval zou Jutte in 1434 op jeugdigen leeftijd weduwe geworden zijn. Volgens het relaas van Butzbach kan zij tijdens zijn verblijf in Deventer overleden zijn. Dat was omstreeks het jaar 1480, dus 46 jaar later. Jutte zou dan bij haar overlijden ongeveer 70 jaar oud zijn geworden. Maar - zal men vragen - waarom noemt Butzbach haar dan Gutta Kortenhorst en niet Gutta van Bommel?

Daarop kan worden geantwoord, dat Butzbach spreekt van "Virgo quaedam Gutta Cortenhors vocitata", d.i. "een zekere jonkvrouw, die algemeen Gutta Cortenhors genoemd werd". Hij laat in het midden, of dit haar ware naam was.

Tegen mijn veronderstelling pleit het woord "virgo" = "maagd" of "jonkvrouw". Zou desniettemin Jutte van ± 1480 identiek geweest zijn met de Jutte van 1434, dan zou daaruit blijken, dat Butzbach niet geweten heeft, dat zijn patrones in haar jeugd gehuwd was geweest en weduwe was geworden. Ik merk echter nog op, dat Gutta zichzelf in het verhaal over de leprozen, die zij in haar huis verzorgde, "matrona" noemt, d.i. "een voorname, deftige, statige getrouwde vrouw". Juno, de gemalin van Jupiter had dezen titel als beschermvrouwe van het huwelijk.

Ik laat de kwestie der identiteit nu verder rusten om tot slot nog de vraag op te werpen, welke instelling na Jutta's overlijden in het bezit der erfenis is gekomen?

Butzbach zegt, dat "Gutta als inlossing van een plechtige belofte

tegenover Christus, den waren Koning, afgelegd, haar geheel bezit te zijner tijd aan de armen en aan buitenlandsche scholieren vermaakte; bovendien liet zij aan deze laatsten haar huis na onder dezen bezwa-
renden titel, dat zij na beëindiging van hun letterkundige studiën daarin een tehuis zouden stichten in het belang van de vernieuwing van den godsdienst". Het is duidelijk, dat zij na haar dood het door haar tijdens haar leven met groote opofferingen en niet minder groote liefde gevormde centrum van geloofsvernieuwing wilde handhaven. Wat er van dit hospitium in later jaren geworden is en of het na de Hervorming ten onder is gegaan, dat alles is voor ons een boek, gesloten met zeven sloten. We weten het niet, al kunnen we het wel vermoeden. Misschien dat ook op dit punt een dieper gaand onderzoek in de oude archieven, in het bronnenwerk Monasticon Batavum van Dr. Schoengen, na diens dood uitgegeven door Dr. Boeren, alsmede in het uitgebreide supplement daarop van pater David de Kok te Megen nog eenig licht kan verspreiden.

Hoewel het niet mogelijk is uit de elf (of twaalf?) namen der Kortenhorsten, welke ik tusschen 1337 en 1560 uit de Deventer archiefstukken noteerde, een geslachtstafel samen te stellen, loont het toch ze nog eens - en thans in chronologische volgorde - onder elkaar te zetten.

	Vastgestelde jaartallen	Veronderstelde jaartallen
I Theodericus	1337	
II Lubba	1359	
III Hermannus	1366	
IV Johannes	1380/1382	
V Arnoldus	1385	
VI Werner	1368/1414	1340-1414
VII Jutte (Wed.v.Bemmel)	1434	1410-1480
VIII Arent	1458	
	1463	
IX Theodericus	1458	
	1485	
	1486	
	1488	
	1492	
IX A Gutta (?)	± 1480	(zie VII)
X Mr.Theodericus	1513/1529	
XI Theodericus	1557	
	1560.	

=====O=====